

Notulen

Provinciale Staten van Noord-Holland

Datum	:	17 december 2018
Vicevoorzitter	:	dhr. Z. Yurdakul
Griffier	:	mw. K. Bolt
Contactpersoon griffie	:	mw. V. Mulder - statengriffie@noord-holland.nl

5

Aanwezig: Mw. R. Alberts (SP), mw. W. van Andel (CDA), dhr. E. Annaert (VVD), mw. I.A. Bezaan (PVV), dhr. T.M. Buijtendorp (D66), mw. C. Boelhouwer (SP), dhr. J.M. Bruggeman (SP), dhr. M. Deen (PVV), mw. S.S. Doevendans (PvdA), mw. M. van Duijn (PvdA), dhr. H.J. de Graaf (CDA), mw. J.M.E. de Groot (SP), dhr. F. de Groot (D66), dhr. J. Haijen (SP), dhr. D.G. Heijnen (CDA), dhr. A. Hietbrink (GL), dhr. J.J.A.M. van Hooff (PVV), mw. A.A.J. Jellema (PvdA), mw. J.F.L. Kaamer van Hoegee (VVD), dhr. P.J. de Kam (CDA), dhr. N. Kaptheijns (PVV), mw. P.E. Kirch-Voors (VVD), mw. S. Klaassen (D66), dhr. M.C.A. Klein (CU-SGP), mw. R.P.M. Kocken (GL), mw. W. Koning-Hoeve (CDA), dhr. F. Kramer (GL), dhr. J. Kramer (VVD), mw. F.M. Lagerveld (VVD), mw. A. van Langen-Visbeek (VVD), dhr. J.H. Leever (ONH), dhr. A.E. van Liere (PvdD), dhr. M.S. Ludriks (PVV), mw. O.A.C. de Meij (50PLUS), dhr. N. Papineau Salm (PvdA), mw. Z. Pels (GL), mw. E.A.S. Rommel (VVD), mw. C.W.M. van Rooij (PvdA), dhr. D.J. van der Sluijs (PVV), dhr. J.P.M. van Straaten (VVD), mw. A.J.C.E. Strens (D66), dhr. H.W. Struben (D66), dhr. A.E. Tijssens (D66), dhr. M. Tromp (VVD), dhr. X.J. den Uyl (PvdA), mw. L.D. Vermaas (PvdD), dhr. L.Hj. Voskuil (PvdA), mw. C. Weemhoff (D66), dhr. M.R.F. Wieseahn (VVD), dhr. A.J.C. de Wit (VVD), dhr. Z. Yurdakul (D66), mw. I. Zaal (D66), dhr. F.A.S. Zoon (PvdD)

20

Afwezig:
dhr. W. Bakker (D66) en dhr. W. Hoogervorst (SP)

Agenda

Paginanummer

25

1.	Opening	02
2.	Doyen Kring van Commissarissen van de Koning, de heer Cornielje	02
3.	Namens PS fractievoorzitter PvdA, de heer Den Uyl en fractievoorzitter Partij voor de Dieren, de heer Van Liere	03
30	4. Namens het college van Gedeputeerde Staten, mevrouw Post	07
	5. Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw Ollongren	12
	6. Vice-voorzitter Provinciale Staten, de heer Yurdakul	13
	7. Commissaris van de Koning, de heer Remkes	14
	8. Sluiting	17

35

40

45

1. Opening

50 De **VICEVOORZITTER**: Dames en heren, ik open deze buitengewone vergadering van PS. Ik
verzoek u uw mobiele telefoons op stil te zetten. De heer Remkes, mevrouw Pinkster, ik heet u
van harte welkom bij deze buitengewone vergadering van PS. Een bijzonder woord van welkom
voor mevrouw Ollongren, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer
Cornielje, Doyen van de Kring van Commissarissen. Ook een hartelijk welkom aan alle
55 genodigden op de publieke tribune waaronder CdK's, burgemeesters, afgevaardigden van de
Dienst Koninklijk Huis, de ambassadeur van Duitsland en vertegenwoordigers van het Noord-
Hollandse bedrijfsleven. Natuurlijk ook een warm welkom aan de vrienden en naasten van de
heer Remkes. De Doyen van de Kring van Commissarissen, de heer Cornielje, zal als eerste het
woord richten tot de heer Remkes.

60

2. Doyen Kring van Commissarissen van de Koning, de heer Cornielje

De heer **CORNIELJE**: Excellentie, dames en heren, beste Johan. Er zijn mensen van wie het pad
het jouwe telkens blijft kruisen en Johan, jij bent er zo een voor mij. Je was gedeputeerde in de
65 provincie Groningen en werd in 1993 Tweede Kamerlid voor de VVD. Ik weet het nog goed. Ik
was in die tijd hoofd Voorlichting van de VVD-fractie en moest jou begeleiden bij je eerste
schreden in Den Haag. Een jaar later werd ik ook Tweede Kamerlid en waren wij vier jaar lang
collega's in de fractie. Je was lid van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties en ik van OC&W en ook van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. En of
70 het in de volksaard van de Groninger ligt of toch gewoon een eigen karaktertrek is, zeker is dat je
de kat uit de boom kijkt. Je reageert niet meteen maar kijkt eerst goed wat er aan de hand is en
vervolgens pik je er precies uit wat je nodig hebt. Ik bedoel dat positief hoor. In 1998 werd je
staatssecretaris van VROM in het kabinet Kok II en vier jaar later in 2002 werd je minister van
Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in de kabinetten Balkenende I, II en III en zelfs
75 vicepremier. Ik dacht, ik mocht als eerste spreken en ik ga het over het roken hebben, maar de
minister-president was mij al voor vanmiddag en ook ik had willen zeggen, een tevreden roker is
geen onruststoker. Maar omdat het zo op jou van toepassing is, herhaal ik het toch maar even.
Feit is dat je je altijd weinig gelegen liet liggen aan de Tabakswet, de Arbowet en andere
wetgeving om het roken op de werkplek te ontmoedigen en waar het echt niet kon of mocht,
80 verrichtte je al wel vast wat voorbereidende handelingen door een shagje te draaien voor buiten.
Hoe zwaar een overleg ook was, jouw shag was altijd zwaarder. Toen ik in 2005 vanuit de
Tweede Kamer solliciteerde naar het ambt van Commissaris van de Koningin in de mooie
provincie Gelderland, moest ik bij jou op gesprek. Ik durf hier wel te zeggen, dat was het best
bewaarde geheim van Den Haag toen, dank daarvoor. In 2010 kruisten onze paden elkaar weer
85 toen je na nog eens drie jaar Kamerlidmaatschap werd benoemd tot Commissaris van de
Koningin van Noord-Holland. Zo heb ik je in de Kring van commissarissen zien komen en werden
wij opnieuw collega's. In de politiek en het openbaar bestuur kom je elkaar altijd weer tegen. Dat
is een goede les, hou het op de relatie goed, inhoudelijk kun je altijd van mening verschillen. In

de Kring was je portefeuillehouder Rijksheren en Zorgvuldig Bestuur. Daaronder vielen integriteit, de wet Bibob, de Weerbare Overheid en de rol van de CdK bij bestuurlijke conflicten. Onderwerpen die jou en mij na aan het hart liggen en waarvan je de belangen zorgvuldig en voortreffelijk heb behartigd. Als Doyen van de Kring wil ik je daarvoor veel dank zeggen. Johan, vandaag neem je afscheid als Commissaris van de Koning in Noord-Holland en op 23 januari neem ik afscheid als CdK in Gelderland. Dat heeft overigens geen oorzakelijk verband en is ook niet op elkaar afgestemd, de minister weet daarvan. Na mij zullen verschillende mensen onder wie de minister, nog allemaal aardige dingen over je zeggen, zo gaat dat als je afscheid neemt. Ik doe dat nu ook en wat ik zeg, meen ik van harte. Het Dagblad Trouw publiceerde ooit een lijst van de tien rijzigste mannen in de Nederlandse politiek. De krant zegt zich hierbij niet zozeer te hebben laten leiden door de werkelijke lengte als wel door de belevingslengte. Hoe het ook zij, in die lijst sta je op de derde plaats. Je moet respectievelijk Jozef Luns en Barend Biesheuvel – toch niet de minsten – voor laten gaan. Wie zich niet laat imponeren door je 1.96 m, je soms wat norse uitstraling, je wat hoekige Groningse accent en je indrukwekkende staat van dienst leert een fijne kerel kennen met een geweldig gevoel voor humor. Je hoeft het niet altijd roerend met elkaar eens te zijn om een goede werkrelatie te hebben. Op de inhoud mag je groots verschillen, daarvoor zit je ook in de gemeenteraad, Staten, Kamer, regering, Kring van Commissarissen of in een Staatscommissie. Maar je bereikt het meest als je de relatie goed weet te houden en luistert, dat heb ik geleerd. En dat kun je. Johan, het was mij een genoegen elke keer als onze paden elkaar kruisten en wie weet komen wij elkaar hier of daar weer tegen. Ik hoop het, het ga je goed.

110 **3. Namens PS fractievoorzitter PvdA, de heer Den Uyl, en fractievoorzitter Partij voor de Dieren, de heer Van Liere**

De heer **DEN UYL** (PvdA): Geachte commissaris, beste Johan, beste aanwezigen. Het is mij een heel bijzonder genoegen om als een van de twee sprekers namens de leden van PS bij het afscheid van onze CdK in deze bijzondere Statenvergadering de commissaris te mogen toespreken. Johan Remkes is een man met statuur, gezag en autoriteit met een lange carrière in het openbaar bestuur. De laatste 8,5 jaar van zijn loopbaan was en is hij nog steeds onze commissaris. Ik wil bij zijn afscheid een aantal thema's naar voren halen die in de relatie tussen PS en diens voorzitter, Johan Remkes, genoemd moeten worden. Het eerste thema is uiteraard het optreden van Johan Remkes als voorzitter van PS. Eigenlijk kun je zeggen, hij was een stevige voorzitter en hield ons kort, heel kort. Interrupties alleen toegestaan aan de woordvoerders bij een agendapunt en echt maximaal twee. En dan zei de voorzitter, volgens mij is het nu afgelopen. Eerst heel recent is besloten dat ook fractievoorzitters interrupties mogen plegen maar daar zijn wij nog niet echt aan gewend. Het heeft nog niet mogen leiden tot een grote verlevendiging van ons debat in de Staten. Al met al geven onze Statenvergaderingen het beeld van gedegen maar voor de buitenwacht iet wat saaie en ook langdurige vergaderingen. Het gezag van onze CdK maakt ook dat hij met dat strenge voorzitterschap weg kwam, weg komt in een wereld waarin volksvertegenwoordigende lichamen de indruk maken dat er weinig bereidheid is tot luisteren en er vooral heel vaak en heel veel geïnterrupteerd moet worden. Dat zie je bij ons nog steeds niet zo. Wij zijn door onze voorzitter meerdere malen onderwezen in het gebruik van het politiek instrumentarium. Er zijn de afgelopen periode nieuwe instrumenten bijgekomen om

het debat te verlevendigen. Het fractiedebat, de actualiteit, maar erg veel heeft dat nog niet
 geholpen. Dat ligt uiteraard niet aan de CdK, maar aan ons. Ook heeft Johan vaak gehamerd op
 een goede voorbereiding van besluitvorming. Er leek soms sprake van bijna zichtbare irritatie bij
 135 onze voorzitter als er door Statenleden onvoldoende gebruik was gemaakt van voorbespreking in
 de commissie om een onderwerp goed voorbereid op de Statenagenda te krijgen. Als voorzitter
 van PS gaf onze CdK ons nooit enig zicht op zijn activiteiten als Rijksheer en hij had in het geheel
 geen enkele bereidheid om daar met ons het gesprek over aan te gaan. Ik heb dat wel eens
 geprobeerd. Maar ik heb uit de contacten met collega's uit andere provincies weleens de indruk
 140 gekregen dat daar ietsepietsie meer ruimte was, maar wij kregen bij de heer Remkes zoals dat
 heet, geen deuk in een pakje boter geslagen. Zijn wij nooit gebotst als PS met onze commissaris?
 Nooit echt. Ik herinner mij maar een keer dat het in de buurt kwam en dat is al lang geleden. In
 de vorige periode, de kwestie van het bloemenmeisje. Inhoudelijk helemaal niet interessant maar
 wat ik daaraan overgehouden heb is hoe Johan in het Statendebat op 24 juni 2013 met enige
 145 strijd lust en rechte rug toch begrip toonde voor een beeld dat in de publieke opinie was ontstaan
 en dat hij dat betreurde. Daarmee was politiek de kwestie helemaal van tafel en het was de
 zoveelste illustratie dat wij als politiek in een glazen huis leven. Wat vroeger kon, kan nu niet
 meer. Die uitspraak heb ik vanmiddag eerder gehoord en daar moeten wij als politiek met elkaar
 aan wennen. Het tweede thema dat bij de heer Remkes hoort, is het thema integriteit. De
 150 provincie Noord-Holland had ten gevolge van een paar affaires een slechte naam gekregen en wij
 hebben daarop met elkaar besloten – ook na debat in deze Staten – dat er een onderzoek moest
 komen naar de integriteit in de provincie en met name in de politiek-bestuurlijke organisatie. Het
 tot stand komen van het rapport Schoon Schip en de aanpak van de conclusies en aanbevelingen
 was een mooi proces waarin Johan zijn stuurmanskunsten heeft laten zien. Hij kon daar zijn
 155 natuurlijke gezag gebruiken om dingen in juiste banen te leiden. Nog lang is aan Noord-Holland
 het beeld blijven kleven – mede door lopende rechtszaken – dat integriteit hier nog een probleem
 was. In mijn ogen ten onrechte. Wij hebben in Noord-Holland onder leiding van Johan laten zie
 dat je als politiek-bestuurlijke organisatie daadwerkelijk schoon schip kunt maken. De rol van
 Johan in het thema integriteit ook naar ons als PS, was er een van initiator middels
 160 integriteitscursussen voor Statenleden, middels zeer leesbare informatiebrieven voor Statenleden
 en met gesprekken met de fractievoorzitters in het presidium. Dat maakte mij heel helder wat je
 als Statenlid wel en niet kunt doen. Ik raakte dus ook erg in verwarring vanmiddag toen ik hoorde
 dat er tussen wit en zwart toch nog grijs zit, maar ik heb altijd gedacht dat als ik het als Statenlid
 niet weet, dan vraag ik het aan de commissaris en dat heb ik ook weleens gedaan. Dat brengt mij
 165 op het derde thema en dat is de rol van CdK, wat ik maar noem de pater familias van PS, de vader
 van PS. Johan is een mens die voor sommigen moeilijk benaderbaar lijkt. Wellicht speelt zijn
 Groningse achtergrond hierin een rol, maar Johan is juist heel goed benaderbaar, dat weten de
 mensen die met hem te maken hebben. Niet alleen op de informele momenten, de jaarlijkse
 barbecue, al dan niet vegetarisch, al dan niet te laat of te vroeg, de nieuwjaarsbijeenkomst, maar
 170 juist in het persoonlijke gesprek blijkt Johan zeer benaderbaar, behulpzaam bij de problemen
 waar je als individueel Statenlid mee te maken krijgt. Juist het gezag van de commissaris maakt
 dat hij jou vertrouwen geeft. Beste Johan, als ik terugkijk op de laatste acht jaar waarin ik je heb
 mee mogen maken als CdK, dan past uiteraard een woord van dank voor wat je hebt betekend
 voor Noord-Holland als voorzitter van GS en vele jaren ook van het IPO, als Rijksheer en als

175 belangenbehartiger van onze provincie in de MRA, Den Haag en Brussel, maar wat mij betreft
 vooral ook als onze voorzitter van PS van deze prachtige en zeer veelzijdige provincie. Je kwam
 bij ons in een periode van onrust en hebt ons schone schip mede doen laveren naar een wat
 rustiger vaarwater waarin wij met elkaar hard werken voor de burgers van Noord-Holland. Jouw
 rol daarin is groot geweest en daarvoor geldt nogmaals onze dank.

180 De heer **VAN LIERE** (PvdD): “Ik heb de bestuurlijke hoofdprijs gewonnen”, dat was de eerste
 reactie van Johan Remkes toen hij hoorde dat hij ons, PS van Noord-Holland mocht voorzitten en
 klaarblijkelijk beviel dat uitstekend want in 2016 stelde hij zich beschikbaar voor een tweede
 termijn als CdK en die werd hem gegund door PS. Toen Johan Remkes in 2010 aantrad stond de
 185 provincie Noord-Holland er anders voor. Het beeld dat mensen van de provincie voorgeschoteld
 kregen was dramatisch gezien de krantenkop, “Palermo aan het Spaarne”. Een strafrechtelijk
 onderzoek tegen een oud-gedeputeerde, vermiste miljoenen belastinggeld op IJsland en gedoe
 over bonnetjes nog vers in het geheugen deden de reputatie van de provincie geen goed. Het was
 kennelijk zo erg dat de conclusie van de operatie Schoon Schip – het is geen boevenbende in de
 190 provincie Noord-Holland – dankbaar werd omarmd. Maar dat het geen boevenbende was, was dus
 nog niet zeker toen Johan aan zijn werk begon. Hoe Palermo aan het Spaarne precies zijn
 bestuurlijke hoofdprijs kon zijn, moet hij nog maar eens uitleggen. Misschien zat het hem in de
 uitdaging, want schoon schip heeft Johan Remkes wel gemaakt. Zijn vasthoudende aandacht voor
 het thema integriteit zowel binnen als buiten de provincie, is niet onopgemerkt gebleven. De
 195 provincie is weer een organisatie die met zelfvertrouwen naar de buitenwereld kijkt en mensen
 durven op verjaardagen weer te vertellen dat ze voor de provincie werken. Dat was echt anders
 toen Johan 8,5 jaar geleden begon, want met hem kwam autoriteit naar Haarlem. De mensen
 kenden hem natuurlijk al, als minister en van regelmatige optredens bij het vermaarde
 televisieprogramma Kopspijkers. Maar dat verklaart niet alleen waarom Statenleden en anders wel
 200 hun familie en vrienden op de publieke tribune onder de indruk waren als zij als Statenlid werden
 geïnstalleerd. De heer Remkes straalt rust, autoriteit en gezag uit en heeft die eigenschappen
 terug weten te brengen bij de provincie en dat is een indrukwekkende prestatie. Hij kan meer dan
 opbouwen, hij kan ook afbreken al doet hij dat eveneens constructief. Met veel genoegzaam plaatste
 hij flutland, de superprovincie die gevormd moest worden uit Noord-Holland, Utrecht en
 205 Flevoland op de Boulevard of Broken Dreams. Als Rijksheer schreef commissaris Remkes een visie
 over de taken die de superprovincies dan zouden moeten hebben. Helaas reduceerde dit de
 Rijksoverheid – vrij vertaald in mijn woorden – tot een uitvoeringskantoor van de Europese Unie.
 De werkelijk bepalende besluiten in Nederland zouden dan door de provincies genomen worden.
 ik heb nog nooit zo gelachten om een document over de bestuurlijke inrichting van Nederland.

210 Zeker, Johan heeft gevoel voor humor, ook als hij het wellicht niet zo bedoeld heeft. Overigens is
 deze visie zeer consistent met eerdere visies van Johan Remkes over bijvoorbeeld de gekozen
 burgemeester en het referendum. Als je zoiets invoert, dan moet je het wel goed doen. Dan
 horen daar bevoegdheden bij. De humor zat hem dan ook niet in de absurditeit van het voorstel
 maar in hoe het voorstel van het kabinet voor een superprovincie consequent werd
 215 doorgeredeneerd en zo tot een voor het kabinet onacceptabele conclusie leidde. Iemand die
 zoiets schrijft, is een kenner van bestuurlijk Nederland en een groot strateeg. Van zo’n groot
 denker zou je dan ook niet verwachten dat het aanbieden van een bosje bloemen tot gedoe zou

leiden. Als voorzitter van de Staatscommissie Parlementair Stelsel deed Johan vorige week nog 83
aanbevelingen voor het verbeteren van het parlementair stelsel in Nederland. Het
220 indrukwekkende rapport van 384 pagina's staat bol van belangrijke analyses en interessante
adviezen, van een gekozen formateur tot het instellen van een constitutioneel hof en het
stemmen op personen. De naam Johan Remkes zal de komende jaren nog regelmatig
terugkomen in het publieke debat, of hij daaraan meedoet of niet. Overigens constateert de
commissie dat er ergernis heerst bij burgers over politieke versplintering en het gedrag van
225 sommige politici. Daarbij heeft Johan gelukkig wel toegevoegd: "Gedrag dat ik hier in Den Haag
heb gezien, heeft zich bij PS van Noord-Holland nog niet voorgedaan." Statuur kan ook minder
benaderbaar maken. Dat is een misvatting, mijn deur staat altijd open, zei Johan vaak, en dat was
ook zo. Statenleden konden met zorgen of vragen altijd bij hem terecht. Ook zocht hij
Statenleden actief op en nodigde hen uit voor gesprekken. Daar bleken zijn zorgen over het
230 collectief geheugen van de Staten, getuige zijn vraag of Statenleden zich opnieuw kandidaat
zouden gaan stellen. Hier waren Statenleden twee jaar voor de verkiezingen halverwege hun
periode nog niet zo mee bezig. Maar de heer Remkes is commissaris, voorzitter van GS en
voorzitter van PS. Naar mijn idee wel in die volgorde. Dat kwam altijd het sterkst naar voren bij
de nieuwjaarstoespraak waar Statenleden zonder te kunnen interrumpen, mochten of moesten
235 aanhoren wat de visie van de commissaris op de huidige maatschappij was. Ook al werd deze
visie of woordkeus niet altijd Statenbreed gedeeld, het was vaak wel groot nieuws. Wie herinnert
zich niet het doorleefde pleidooi van onze commissaris tegen vakantiespreiding. Johan, er is
alom waardering voor jou als voorzitter van PS. Zelfs de voltallige oppositie liep bij jou weg. Dat
gebeurde dus letterlijk tijdens de Statenvergadering van juni 2017. De oppositie kon zich niet
240 verenigen met de gang van zaken in het debat en verliet de zaal. De steen des aanstoots was een
voorgesteld amendement dat via een ordevoorstel van coalitiepartijen door het college tot
wijzigingsvoorstel werd gepromoveerd. Gelukkig is dat geen typische actie, noch van PS, noch
van de CdK. Wat hebben de mensen om jou heen veel kunnen leren van jouw bestuurlijke
ervaring, kennis van de procedures en de wijsheid in de toepassing daarvan. Zo leerde ik vorige
245 week nog een hele nieuwe procedure. Het heeft de kwaliteit van besluitvorming veel goed
gedaan, afgezien van die keer dat de oppositie wegliep. Maar ik herinner mij aan dat voorval niet
dat de voorzitter doorging met het debat – natuurlijk ook omdat ik op dat moment niet in de zaal
was – maar vooral de voorzitter die na de vergadering het gesprek aanging met de
fractievoorzitters van de oppositie. Niet alleen om zijn gelijk te halen, maar om zijn eigen rol te
250 kunnen evalueren. Het is een van de zeldzame momenten waarin ik een twijfelende Johan heb
gezien, waarmee ik niet wil zeggen dat de heer Remkes niet twijfelt, maar het wordt niet vaak
gezien. Elke vergadering wordt zorgvuldig voorbereid. Bij de afsluitende barbecue wordt zijn
aanwezigheid dan ook goed herinnerd met vele anekdotes over zijn tijd als minister onder het
genot van een glaasje jenever in een wisselend gezelschap van Statenleden en gedeputeerden.
255 Johan bleef tot het einde, althans als we de traditionele nazit onder aanvoering van de D66-fractie
niet meetellen. Ook aan de vooravond van het IPO-jaarcongres was hij van de partij, al moet
gezegd worden dat hij iets te hard meezong met het volkslied van Groningen. Bij het laatste IPO-
congres werd hij zelf toegezongen door afgevaardigden van twaalf provincies onder aanvoering
van een gedeputeerde en een Statenlid. De digitalisering van de maatschappij is niet erg aan
260 Johan besteed. Het gerucht dat e-mails aan hem worden uitgeprint, is hardnekkig. Ik heb hem

zelf weleens een mail gestuurd en kreeg telkens een brief terug. Een fan van digitalisering zal hij niet worden, maar er is plaats voor nuance. Zo zei hij in 2013 overigens na het opsommen van vijf alinea's nadelen: "Natuurlijk is het niet alleen kommer en kwel, het gebruik van internet en sociale media brengt ook kansen." Johan, jouw tweede termijn zou je toch nooit helemaal af hebben kunnen maken vanwege het vroegtijdig bereiken van de pensioen verplichte leeftijd. Om begrijpelijke redenen koos je een eerder moment en gaf je PS alle tijd om in jouw opvolging te voorzien en je opvolger om zich goed voor te bereiden, maar nu je klaar bent, kan ik je misschien het volgende vragen. Die debatten in onze Staten, wat vond je er nou van? De voorzitter heeft natuurlijk invloed op de hoeveelheid interrupties die worden toegestaan en heeft ook toegang tot alle deelnemers in het debat. Dat het je soms te lang deed duren, was weleens te merken, zeker als de natuurlijke rookpauze dichterbij kwam, maar wat voor adviezen geef jij de Staten nog mee bij jouw afscheid? Ik heb minder tijd gebruikt dan mij is toebedeeld vandaag, dus er is tijd voor een reactie. Dat wijkt af van het protocol, maar dat moet kunnen. Johan, heel veel dank voor je niet aflatende inzet voor onze provincie en geniet van je volgende Groningse periode.

4. Namens het college van Gedeputeerde Staten, mevrouw Post

Gedeputeerde **POST**: Voorzitter, excellentie, dames en heren, lieve Johan en Nicolette. Er zijn van die woorden in de Nederlandse taal die meerdere betekenissen hebben, homoniemen noemen we die. Een goed voorbeeld daar is een woord zoals was, wat onvoltooid verleden tijd is van is, maar ook de betekenis kan hebben van bijenwas of wasgoed. Andere homoniemen zijn bijvoorbeeld pak, bank, arm en deken. Mijn bijdrage aan deze buitengewone Statenvergadering zal met name in het teken staan van het woord hart, want het leven van degenen die hart hebben voor de publieke zaak, is soms hard. Neem nou Johan en Nicolette Remkes. Op 16 maart 2010 maakte Johan – op dat moment lid van de Tweede Kamer – bekend dat hij na de verkiezingen van 9 juni van dat jaar niet terug zou keren als Kamerlid. Hij had er op dat moment een indrukwekkende carrière in het openbaar bestuur op zitten. Als broekie van 27 werd hij gemeenteraadslid in Groningen, vervolgens lid van GS in Groningen, lid van de Tweede Kamer, staatssecretaris van Volkshuisvesting, minister van Binnenlandse Zaken en opnieuw lid van de Tweede Kamer. Ik kom daar overigens nog op terug. Na 17 jaar bivakkeren onder de Haagse kaasstolp vond Johan dat het tijd werd om de bakens te verzetten. Het schone Groningen trok, of Nicolette, de schone Groningse trok. Hoe dan ook, het voornemen was om echt te gaan samenwonen in Groningen in plaats van alleen in de weekends. Op maandag 12 april 2010 stonden Johan en Nicolette welgemoed alvast een aantal verhuisdozen met Haagse spullen van Johan uit te pakken toen aan het eind van de ochtend de telefoon ging, ene Cees Loggen aan de lijn – voorzitter van de Noord-Hollandse VVD-fractie en van de vertrouwenscommissie – die opgewekt meldde dat PS van Noord-Holland zojuist in hun wijsheid hadden besloten om de heer Johannes Wijnandus Remkes voor te dragen als Commissaris van toen nog de Koningin. Ik weet niet of de verhuisdozen die dag nog verder uitgepakt zijn, ik weet wel dat er tranen zijn gevloeid, want van echt samenwonen kwam het niet. Dat zou nog ruim acht jaar op zich laten wachten en Johan verhuisde dus niet naar Groningen, hij verruilde Den Haag voor Haarlem. Daar begon hij op 1 juli 2010 aan het ambt dat hij officieel per 1 januari 2019 verlaat. Ik gaf zojuist aan dat Johan een indrukwekkende carrière in de politiek en het openbaar bestuur achter zich had voor hij hier CdK werd. Hij woonde op alle

etages van het Huis van Thorbecke, gemeente, provincie en Rijk. Een grand slam noemen ze dat
305 in het openbaar bestuur. En in die veertig jaar dat hij volksvertegenwoordiger en bestuurder is
geweest, trok er een enorme – en af en toe een enorm bonte – rij van volksvertegenwoordigers en
bestuurders met hem op en aan hem voorbij, 28 gedeputeerden waarvan 12 in zijn Groningse tijd
met Henk Vonhoff als CdK. Als bewindspersoon vormde hij regeringen met twee ministers-
presidenten in de kabinetten Kok I en Balkenende I, II en III. Hij maakte 73 ministers en 49
310 staatssecretarissen mee als regeringsfunctionaris. Overigens waren dat maar 36 verschillende
ministers en 34 verschillende staatssecretarissen. Hij besloot als minister van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties in het kabinet over 193 burgemeestersbenoemingen. Als CdK
beëdigde hij 24 burgemeesters, waarvan 2 keer van Amsterdam en 50 waarnemers. Voor het
uitzoeken van het aantal raadsleden, Statenleden en Kamerleden waar hij in die 40 jaar mee te
315 maken heeft gehad, ontbrak mij helaas de tijd. Datzelfde geldt voor het aantal CdK's en het
aantal gedeputeerden waar hij als voorzitter van het IPO mee optrok. Eerlijk gezegd ontbrak het
mij ook een beetje aan de moed om dat uit te vlooien. Ik had het hart niet, zogezegd. Natuurlijk
heb ik een rondje gemaakt langs ons college. Wat ik vandaag over onze commissaris vertel, is
niet alleen mijn ervaring, maar eveneens die van mijn collega-gedeputeerden Joke, Adnan, Jaap,
320 Kees en Jack. Onder het motto, maak van je hart geen moordkuil, gaven ze mij hun kijk op onze
CdK. Op basis daarvan heb ik een kleine bloemlezing van onze wederwaardigheden met en
wetenswaardigheden over Johan voor u op een rijtje gezet. Als eerste kunnen we er niet omheen
dat Johan Remkes een harde, wat zeg ik, een keiharde werker is met een brede belangstelling
voor alles dat het openbaar bestuur raakt of omgekeerd, dat door het openbaar bestuur wordt
325 geraakt. Of het nu gaat om actuele thema's zoals ondermijning of specifieke dossiers zoals
woningbouw, Schiphol en het Klimaatakkoord. Hij heeft zich erin verdiept, hij heeft er veel, zo
niet alles over gelezen, hij heeft er vaak ervaring mee en hij vindt er ook iets van. Met hart en ziel
voor de publieke zaak en met hart en ziel voor onze inwoners. Voor ons als gedeputeerden was
dat bijzonder prettig. Als er iemand was die ons met raad en daad terzijde kon staan en dat ook
330 deed, dan was het Johan wel. Je ervaringen in Den Haag, je uitgebreide netwerk daar, maar
bovenal je statuur en informele macht en invloed kwamen ons vaak van pas en je was altijd
bereid om daar voor de provincie Noord-Holland gebruik van te maken, uiteraard op een gepaste
manier. Het zorgde overigens in Den Haag weleens voor onrust en kippestress op de ambtelijke
burelen wanneer Johan een afspraak maakte met een minister of staatssecretaris. Want een
335 bewindspersoon die naar een overleg met een gedeputeerde gaat, krijgt een keurige agenda met
annotatie mee en dan gebeuren er weinig wilde dingen. Maar als Johan 'een hapje wilde eten' met
deze of gene dan konden ineens alle onderwerpen aan de orde komen en dan kwam het voor dat
de desbetreffende excellentie zwaarbeladen met dossiers ter tafel verscheen. Zoals een
topambtenaar tegen een gedeputeerde eens zei, wij waren altijd een beetje bang voor Remkes.
340 De angst sloeg ons om het hart als hij belde, want dan hadden wij geen flauw idee wat er ging
gebeuren. En dat alles deed Remkes niet om zichzelf in de spotlights te zetten, integendeel zelfs.
Als er iets was wat hem plezier deed, dan was het zijn provincie en zijn Staten en gedeputeerden
te laten en zien schitteren en nooit ijverzuchtig, nooit uit op de eigen profilering en nooit uit op
eigen gewin. De tweede is dat Johan iemand is die een ontzettend groot hart heeft voor de
345 mensen om hem heen. Ik ben mij er zeer van bewust dat dit misschien niet het beeld is dat
mensen die wat verder van onze CdK af staan, van hem hebben, maar dat zegt meer over hen

dan over hem. Johan is de afgelopen jaren de steun en toeverlaat geweest van menig burgemeester, gedeputeerde en Statenlid, nooit opdringerig, nooit sensatiebelust, altijd discreet en begripvol, altijd met warmte en altijd met verstandige woorden. Ook ik heb dat in een voor mij lastige periode mogen ervaren. De eerste die aan de telefoon hing – en ik zeg dat vol trots – was mijn commissaris. Ik ga er verder niet al te veel over uitwijden, maar het resultaat was wel dat ik na zijn woorden alleen nog maar kon uitbrengen, ik zeg even niks terug, want dan ga ik huilen en dat wil ik niet. Ik ga ophangen en dan bel ik je later terug, doe. Ten derde heeft de bestuursperiode van Johan zich gekenmerkt door de grote nadruk die hij heeft gelegd op integriteit van het openbaar bestuur in het algemeen en die van de provincie in het bijzonder. Het was een roerige tijd waarin de provincie zich bij zijn aantreden bevond. 78 miljoen euro gesmolten in IJsland, de daaropvolgende val van het voltallige college die uiteindelijk drie gedeputeerden definitief de kop kostte, het min of meer gedwongen vertrek van de vorige CdK, rare dossiers met nare luchtjes en als klap op de vuurpijl de inval van de FIOD en Rijksrecherche bij een ex-gedeputeerde. Dat laatste culmineerde in een aantal rechtszaken en de veroordeling voor corruptie. Wij stonden als Noord-Holland als ik het voorzichtig zeg, minder positief op de kaart dan de andere provincies en wij hobbelden al een tijdje van incident naar incident. Het was voor Johan Remkes reden om hard in te grijpen. Weg met die rare dossiers met nare luchtjes, we maken in een keer schoon schip. Hij stelde een commissie van drie hoogleraren in die de opdracht kreeg om alle onderwerpen en activiteiten boven water te halen die in twee collegeperiodes van 2003 tot 2011 op het bestuurlijke vlak van de provincie hadden gespeeld en waarvan het college als collegiaal bestuur en PS als controlerend orgaan op de hoogte hadden moeten zijn. Het ging daarbij met name om integriteitsschending op bestuurlijk niveau en onregelmatigheden in het beleid en de besluitvorming. De commissie Schoon Schip concludeerde na haar eigen onderzoek en ik citeer: “De negatieve berichtgeving en beeldvorming over de provincie Noord-Holland als geheel en de diverse colleges van GS worden niet bevestigd. Er is geen reden te veronderstellen dat het binnen de provincie Noord-Holland structureel en in den brede een boevenbende was of is. Meegaan in de teneur van die berichtgeving en beeldvorming doet de nuance verloren gaan. De belangrijkste nuance is dat nagenoeg alle gedeputeerden vrij zijn van directe betrokkenheid bij onregelmatigheden.” De commissie deed daarnaast een aantal aanbevelingen die door het toenmalige college werden overgenomen en die tot op de dag van vandaag hun vruchten afwerpen. Met het verschijnen van het rapport kon een moeilijke periode worden afgesloten en konden wij de blik weer richten op datgene waar het in dit huis om draait, de groei en bloei van de provincie. Een tweede moeilijke periode maar van een totaal andere orde brak aan rond Prinsjesdag 2016. Wij vergaderden als college volgens traditie op de derde dinsdag in september in Den Haag. ’s Morgens de reguliere agenda afwerken en met de colleges van GS van de andere provincies lunchen en naar de troonrede kijken en luisteren. De CdK’s zijn tegen die tijd al lang vertrokken want zij moeten acte de présence geven in de Ridderzaal, maar die ochtend verliep anders dan anders. Johan vertelde ons dat onze collega Tjeerd Talsma ziek was en er die dag niet bij zou zijn. Hij was, zo bleek al snel, ernstig ziek. In de weken die volgden, leefden we tussen hoop en vrees, waarbij de eerste met grote sprongen kleiner werd en de laatste exponentieel toenam. Als enige van ons college kreeg Johan de gelegenheid om bij Tjeerd langs te gaan. Beide mannen moeten gevoeld en geweten hebben dat het afscheid bij Tjeerd thuis die middag ook een definitief afscheid was. Geen tot ziens, maar een adieu. De terugreis

390 van Callantsoog naar Haarlem was stil en bedrukt. Een paar dagen na dit bezoek werden wij als college met spoed bij elkaar geroepen in de collegekamer hiernaast. Op weg er naartoe had ik al een vermoeden wat daarvoor de reden moest zijn. En omdat mijn kamer na die van de CdK het dichtst bij de collegekamer ligt, was ik er als eerste gedeputeerde. In de openslaande deuren buiten en bovenaan op het bordesje stond Johan, het kenmerkende shagje in de hand en met zijn rug naar mij toe. Toen hij zich omdraaide hoefde ik al niets meer te vragen. Tjeerd Talsma, een boom van een kerel, was kort daarvoor op 66-jarige leeftijd gevelde. Het was op de kop af zes weken na prinsjesdag. Dat was ongetwijfeld een van de zwartste dagen in de bestuursperiode van Johan Remkes als CdK. Maar er zijn natuurlijk ook tal van mooie herinneringen. Ik vertel u waarschijnlijk geen groot geheim als ik zeg dat Johan geen man is die met hart en ziel is verknocht aan de sport. Als tijdens de wekelijkse collegevergadering de voetbaluitslagen van het weekend daarvoor nog even werden doorgenomen, voerde onze commissaris bepaald niet de boventoon, zelfs niet als het over FC Groningen ging. Ik durf de stelling wel aan dat Johan geen idee heeft tegen wie Groningen het afgelopen weekend heeft gespeeld en wat de uitslag was, laat staan wat de eerstvolgende wedstrijd is. Fortuna. Of hoe Max Verstappen het seizoen heeft afgesloten, wie het WK hockey heeft gewonnen en op welke plek de handbalsters dit weekend zijn geëindigd. Ook als het op actieve sportbeoefening aankomt is de naam van Johan Remkes vast niet de eerste die u te binnen schiet. Groot was dan ook onze verrassing toen wij erachter kwamen dat Johan zijn hart wel heeft verpaid aan het jetskiën. Een beeld hebben wij er nog niet helemaal bij, met die lange benen op zo'n dingen scheuren over het water. Maar wellicht dat een privé kiekje uit de Remkes-Pinkster collectie ons daar een keer bij kan helpen. Wat ook opviel, was je werkkamer, niet zozeer de inrichting want daar is zolang je er huisde niets veranderd. Nee, wat indruk wakte waren de oneindig hoge stapels papier, soms kon je niet eens zien of er überhaupt iemand op de bureaustoel zat, zo afschrikwekkend hoog waren ze. In de afgelopen weken ben je begonnen met het wegwerken van die stapels en tot volkomen verbijstering van ons college zijn wij er achter gekomen dat er onder de stapels papier gewoon een bureau staat. Inmiddels heb je de blauwe bak naar je kamer getakeld en daar zijn zo zoetjes aan alle stapels papier in verdwenen. De grote vraag is wel, als je ze allemaal in de prullenbak mikt, wat hebben ze dan op je bureau gedaan? Voor een deel konden wij die stapels nog wel verklaren, want ICT is niet echt je forte, je hart ligt er niet, zullen we maar zeggen. Dus werd er veel voor je uitgeprint en onder jouw bezielende leiding werd het elektronische stemmen in de Staten vrij vlot afgeschaft, veel te ingewikkeld, al die knoppen, toeters en bellen en het aloude stemmen bij hand opsteken werd in ere hersteld. Een computer hebben wij nooit op je bureau zien staan, al kregen wij wel antwoord als we je een mailtje stuurde. Dat begon wel steevast met de tekst: "De heer Remkes antwoordt dat" En was ondertekend door je secretaresse, eerst Kitty en later Ingrid en Marlie. Toch rukte de digitalisering in de Statenzaal jouws ondanks op. Moties en amendementen worden vandaag de dag niet meer in papieren vorm verstrekt, maar alleen nog via iBabs. Wat jou op enig moment de opmerking ontlokte, dames en heren, de motie is beschikbaar op uw digitale laptop. Facebook en Twitter hebben nooit je hart veroverd, zeg ik met enig gevoel voor understatement. Ze hebben jou nooit tot hun clientèle mogen rekenen en ik heb het idee dat bijvoorbeeld de opkomst van Snapchat en Instagram zich tot op de dag van vandaag volledig buiten jouw blikveld heeft voltrokken. WhatsApp was in jouw ogen volstreekte nieuwlichterij, dus ons GS-appgroepje doet het al geruime tijd zonder haar voorzitter. En de fonkelnieuwe

smartphone die je bij je aantreden kreeg en die echt alles kon behalve stofzuigen en koffie
 zetten, werd binnen de kortste keren omgeruild voor een Nokia Classic. De naam zegt het al,
 435 waarmee je alleen belt en vooruit, bij hele hoge uitzondering een sms verstuurt. Ik sluit niet uit
 dat je hiermee een wezenlijke bijdrage levert aan de omzet en instandhouding van dit deel van
 Nokia dat overigens inmiddels wel is overgenomen door Microsoft. Ik ontkom er ook niet aan om
 iets te zeggen over je taalgebruik en de manier waarop je spreekt. Die is bedachtzaam,
 zorgvuldig, nuchter, onverstoorbaar en nooit onparlementair of onwelvoeglijk. Niet alleen je
 440 dictie verradt nog altijd je Groningse afkomst, dat doen ook de spreekwoorden en gezegden die
 je van tijd tot tijd hanteert. Ze zijn weergaloos en soms volstrekt onnavolgbaar. Zo gaf je ooit in
 de periode waarover net ook al werd gesproken, dat er sprake was van de samenvoeging van
 Utrecht, Flevoland en Noord-Holland uiting aan je onvrede over de gang van zaken in een
 interview en ik citeer: "Je ziet dat mensen aarzelingen hebben, die zijn het grootst bij mensen die
 445 aan de randen van de provincie wonen. Dat snap ik goed, ze zijn bang dat ze aan het voeteneind
 komen." Aan het voeteneind komen? Nooit van gehoord. Maar waarschijnlijk is dit de Groningse
 variant van het ondergeschoven kind zijn. Kennelijk schoven ze in Groningen de kinderen niet
 onder het bed maar duwde men ze langzaam maar zeker naar het voeteneinde en vervolgens het
 bed helemaal uit of zo. En onlangs zaten we in het college, ik weet niet meer precies waar we het
 450 over hadden, maar het ontlokte jou op enig moment de brommerige opmerking: "Ja, maar je
 moet natuurlijk ook niet wachten tot de sinaasappelkar voor de deur staat". We begrepen uit de
 toon wel dat het niet best was als die kar daar zou staan, maar de sinaasappelkar? Die kwam bij
 ons echt niet door. Vandaag nemen PS officieel afscheid van zijn voorzitter maar met zijn vertrek
 raken wij nog iemand kwijt en dat is zijn partner Nicolette. Aan het begin van mijn bijdrage
 455 memoreerde ik al dat de benoeming van Johan Remkes als CdK voor de provincie Noord-Holland
 voor haar wel een hard gelag was. Daar had ze eindeloos over kunnen kniezen, maar niets is
 minder waar. Vanaf de eerste dag heeft Nicolette onze harten veroverd, goedlachs, charmant,
 spontaan, nooit om een praatje of vriendelijk woord verlegen, altijd een opgewekte begroeting.
 Dag monster, hoe is het met je? Altijd naast Johan als het erop aan kwam maar ook bijvoorbeeld
 460 bij de grote ontvangst op het provinciehuis of in de Philharmonie en intussen in Groningen een
 eigen carrière en huishouden op de rit weten te houden. Nicolette, als ik er eentje op had, dan
 zou ik nu mijn petje voor jou afnemen. Johan, wees zuinig op haar. Lieve Johan, wij hebben een
 prachtige tijd gehad met je, waarin wij met elkaar hebben gelachen en gehuild. Wij zijn je
 dankbaar voor je wijsheid, voor je hartelijkheid, voor de rust die je bracht en je tomeloze energie.
 465 Je hebt in de afgelopen jaren bewezen dat iemand die op afstand hard en stug kan lijken, van
 dichtbij ineens een hartstochtelijk liefhebber van het openbaar bestuur in het algemeen en de
 provincie Noord-Holland in het bijzonder is. Een man met het hart niet op de tong maar absoluut
 wel op de goede plaats en daarvoor willen wij je hartelijk bedanken. Ik heb twee blijken van
 waardering, een stoffelijke en een niet-stoffelijke en ik begin met de niet-stoffelijke. Toen je hier
 470 begon, was het prachtige provinciehuis net gerenoveerd en viel jou de eer te beurt om als
 portefeuillehouder van onder andere huisvesting de renovatie van gebouw A op je te nemen. De
 renovatie is voorspoedig en wat voor de portefeuillehouder Financiën ook zo plezierig is, binnen
 budget verlopen maar het vinden van de ruimte waar je een vergadering hebt, is soms weleens
 moeilijk, vooral wanneer je in zaal 003 moet zijn. Voor degenen die hier niet thuis zijn en
 475 misschien ook voor degenen die hier wel thuis zijn, we hebben deze prachtige Statenzaal, de

Wilhelmina van Pruisenzaal, de Lodewijk Napoleonzaal, de Noord-Holland- en Haarlemzaal en commissiekamer 1, 2 3 en 4. Tot vandaag hadden wij zaal 003, maar die bestaat vanaf nu niet meer want as we speak, is bij de ingang van die ruimte een bord opgehangen met jouw naam, de Johan Remkeszaal. Ik wil je graag uitnodigen daar straks nog even een kijkje te nemen. Dan de stoffelijke blijk van waardering. Uit naam van jouw college mag ik je de gouden penning van de provincie Noord-Holland overhandigen. Het is mij een bijzondere eer en groot genoeg om dat nu te doen. Het ga jullie goed.

5. Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw Ollongren

Minister **OLLONGREN**: Geachte leden van PS, gedeputeerden, andere aanwezigen, beste Johan en Nicolette. Laat mij beginnen met een petite histoire. Het is een jaar of vier terug en Johan wordt gehoord door de voorzitter van het parlementair onderzoek ICT. Het loopt uit, dus ja, Johan legt zijn buil shag op tafel en begint te rollen. Maar de voorzitter, Ton Elias, zegt: "Je mag hier niet roken." Waarop Johan zegt: "Dat zal wel, maar de tijd is om." Ik denk dat dit Johan Remkes heel treffend neerzet. Een man van afspraken, een man die het politiek metier beheerst, die de gewoonten en ook de spelletjes kent. Hij praat in beetje afgemeten en directe zinnen, hij denkt goed na. Maar als hij praat, heeft hij het hart wel op de tong. In zekere zin toch ook een non-conformist in de politiek. Hij doet denken aan wat de Calvinistische dichter Willem de Miro over Groningers schreef: "Ze kennen niet een delicate sfeer van de gebaren en het soepel spreken." Deze Groninger heeft intussen een overdosis aan bestuurlijke ervaring achter de rug, raadslid, Statenlid, gedeputeerde, Kamerlid, staatssecretaris, minister, vicepremier, CdK. Vorige week mocht ik uit de handen van Johan Remkes het hier al gememoreerde lijvige advies van de Staatscommissie Remkes in ontvangst nemen, een mooi rapport en een belangrijk rapport over ons parlementaire stelsel. En Johan, je nam de tijd om de verzamelde pers te doordringen van het belang van het rapport en terecht ook. Vandaag nemen wij afscheid van je als CdK en je hebt mooie en grootse dingen voor elkaar gebokst in Noord-Holland. Bij je aantreden nam je direct de bezem ter hand met de operatie Schoon Schip, het diepgravende onderzoek naar de verstrengeling van het provinciebestuur met projectontwikkelaars en bouwbedrijven en met die harde aanpak liet je doorschemeren dat je strenge eisen stelt als het gaat over integriteit en in het bijzonder integriteit van bestuurders. Het is een terugkerend thema, ook in die niet saaie nieuwjaarstoespraak die je hier hebt gehouden. Je aarzelde ook niet om hele gemeenteraden naar Haarlem te laten komen om hen klassikaal de mantel uit te vegen als daar aanleiding voor was, als gemeenten er onderling niet uitkwamen, als de discussie over de bestuurlijke toekomst van de gemeente niet tot een bevredigende oplossing leidde. Ze konden erop rekenen dat je niet schroomde om hen te prikkelen. Je stelde de vraag hardop: waar staat jullie gemeente over een jaar of tien? Je deed dat soms ook met typerende uitspraken en ik neem aan dat ze Gronings zijn, dat weet ik niet. "Het licht moet aan in het kippenhok." Je weet ook heel goed wanneer je zelf onzichtbaar moet zijn om effect te hebben. Je weet als geen ander hoe de hazen lopen in Den Haag en ook ik wil graag het kabinetsplan van het toenmalige kabinet memoreren om de provincies Flevoland, Utrecht en Noord-Holland samen te voegen tot superprovincie. Het leed schipbreuk in 2014 en dat wordt door velen gezien – vriend en vijand denk ik – als het resultaat van behendig achter de schermen sturen van jouw hand en ik weet uit eigen ervaring dat je toen

een frequent bezoeker van het Torentje was. Maar je hebt het ook publiekelijk gedaan en tijdens
 520 een persbijeenkomst in Nieuwspoort in Den Haag – wat toch een beetje het hol van de leeuw was
 – haalde je de plannen onderuit, je zei: “Niemand heeft behoefte aan een reus op lemen voeten”,
 en dat terwijl je als staatssecretaris je weleens warm voorstander hebt betoond van bestuurlijke
 vernieuwing. Ik citeer het regeerakkoord van 2002: “Aanpakken van de bestuurlijke drukte in de
 Randstad, een Randstadprovincie.” Het is er nooit van gekomen, dus het kan verkeren, zoals
 525 Bredero zei. Ik heb je van dichtbij meegemaakt, ook in de regionale bestuurlijke samenwerking in
 de MRA. Ik denk dat je hebt geholpen, je hebt het aangejaagd en sterker gemaakt. Dat is niet
 altijd vanzelfsprekend, de rol van een provincie in zo’n grootschalige regionale samenwerking
 met gemeenten, maar jij deed dat en jij deed dat met verve. Wij hebben intensief samengewerkt
 toen ik wethouder was en locoburgemeester in Amsterdam en eigenlijk altijd probeerde je
 530 weerbarstige dossiers in beweging te krijgen. Ik denk aan de dossiers rondom Schiphol en de
 vluchtelingencrisis in 2015, tegen de stroom in samen problemen het hoofd bieden. Dat is wat je
 toen ook hebt gedaan aan de zogenaamde vluchtelingentafels, het aantal opvanglocaties schoot
 te kort en de CdK heeft het op zich genomen in de hoedanigheid van Rijksheer om een
 coördinerende rol te vervullen. Jij hebt die rol hier opgepakt en dat heeft mijn waardering nog
 535 verder doen groeien. Ik heb mij laten vertellen dat toen het nieuwe Koninklijke paar op bezoek
 was in de provincie, jij heel statig achter hen aanliep met een hand een beetje achter de rug met
 een shagje geklemd in de handpalm. Gelukkig hoeft je als het over roken gaat, nu niet meer zo
 creatief te zijn want je neemt vandaag afscheid en ik wil je bedanken als minister ook omdat je
 de rust in het provinciehuis hebt teruggebracht en omdat je een kundig, betrokken en wijs
 540 bestuurder en een warm en fijn mens bent. Als je in de voetbalwereld Johan zegt, dan weet
 iedereen meteen over wie het gaat. Ik denk zelfs jij, Johan. Zo is het wat mij betreft ook in het
 openbaar bestuur. Als je in het openbaar bestuur Johan zegt, dan gaat het over Johan Remkes.
 Dank voor je inzet voor het openbaar bestuur in het algemeen en voor je inzet voor de provincie
 Noord-Holland in het bijzonder. Ik wens je het allerbeste voor de toekomst. Ik heb je zelf horen
 545 zeggen dat jij en je partner behoefte hadden aan meer rust en vrijheid en meer tijd voor het
 privéleven en daarom wens ik jullie bovenal samen een rustige tijd toe. Dank je wel, Johan.

6. Vicevoorzitter Provinciale Staten, de heer Yurdakul

550 De **VICEVOORZITTER**: Het is tijd voor een cadeautje namens PS. Ik heb de eer om dit in te leiden
 en aan u te overhandigen. Mijnheer Remkes, ik bied u hierbij een bijzondere staalgravure van ons
 Paviljoen Welgelegen aan van de hand van de Amsterdamse kunstenaar Hermanus Petrus
 Schouten. Schouten was een van de vele kunstenaars die zich geroepen voelde om het paviljoen
 te verbeelden omdat het voor die tijd, de 18^e eeuw, een uitzonderlijk bouwwerk was dat veel
 555 opzien baarde. Het bijzondere van juist deze uitvoering van het paviljoen van Schouten is de
 gedetailleerdheid en de prachtige uitvoering. Zoals u weet was Paviljoen Welgelegen de residentie
 van de Engelse bankier Henry Hope, het pand is gebouwd in 1789 en deze gravure is twee tot
 drie jaar later gemaakt. Destijds vroeg Hope een vergunning aan voor de bouw van het paviljoen
 bij de gemeente Haarlem voor – zoals het in de vergunning heet: ‘Een gemakkelijke woning’. Wij
 560 hopen dat u dit paviljoen de afgelopen acht jaar ook als een gemakkelijke of tenminste als een
 prettige plek hebt ervaren. Daarom krijgt u dit cadeau van PS als aandenken voor uw tijd hier en

bovenal als teken van buitengewone waardering voor de rol die u heeft gespeeld als voorzitter van PS.

565 **7. Commissaris van de Koning, de heer Remkes**

De heer **REMKES**: Soms gaan Groningers weleens door het leven als stug. Ik zeg altijd, Groningers – en dat kwam in sommige toespraken ook tot uiting – zijn woordkarig, zeggen meestal niet te veel. Ik probeer vanmiddag in mijn reactie overigens wel alles te zeggen wat ik
570 nodig vind. Mevrouw de minister, voorzitter, leden van PS, dames en heren. Er werd zo hier en daar al aan gerefereerd en de afgelopen dagen kwam dat weer redelijk frequent aan de orde, de laatste tijd werd mij vaak de vraag gesteld, waarom ga je eigenlijk weg? Per datum van 1 januari heb ik hier 8,5 jaar de prachtige functie van Commissaris van de Koningin en Koning mogen bekleden, met groot genoegen en dat genoegen is de afgelopen tijd niet afgenomen. Nou heeft
575 een managementgoeroe eens gezegd en ik citeer: “Na ongeveer zeven jaar moet een leider weg want dan gaat hij zich vervelen en rare dingen doen.” Ik was niet bezig om mij te vervelen en of ik rare dingen aan het doen was, kunnen anderen beter beoordelen dan ikzelf. Dus dat was het niet. Ook heb ik de vraag nog niet horen stellen, wie is die oude man en wat doet hij hier? Ook het verbod op rookruimtes in publieke gebouwen duurt nog wel even en die digitalisering, de
580 oude Nokia bevalt mij goed en daar had ik mij nog wel een paar jaar uitstekend mee gered. Ik heb inderdaad heel consequent de afgelopen jaren zelf geen enkel mailbericht verstuurd. Dat ging uitsluitend via de secretaresse en ik moet zeggen, dat is mij altijd prima bevallen, want secretaresses denken altijd goed na voordat er allerlei dingen per mail aan anderen worden toevertrouwd en daar waren hier in het verleden ook een paar ervaringen mee. Nee, er werd al
585 aan gerefereerd. Het is veel simpeler, het zijn de privéredenen, het is Nicolette en de timing had alles te maken met de Statenverkiezingen van volgend jaar en de vorming van een nieuw college van GS. Bovendien zit ik hier inmiddels langer dan het overgrote deel van de Statenleden. Alleen mevrouw Boelhouwer, mevrouw Kirch en de heren Yurdakul en Van Straaten waren op 1 juli 2010 al lid van deze Staten. Dat brengt mij op een algemeen zorgpunt. De zittingsduur van
590 volksvertegenwoordigers in alle organen en ook in deze Staten, is de afgelopen jaren drastisch teruggelopen met het daarbij behorende verlies aan ervaring en geheugen. Volksvertegenwoordiger – fulltime of parttime – is een vak dat je moet leren en dat kost meestal tijd. Als de voortekenen niet bedriegen zal ook volgend jaar na de verkiezingen een groot deel van de huidige Statenleden uit PS vertrekken. Ik snap het allemaal wel, want het wordt steeds
595 lastiger in parttime functies je hoofdberoep, het Staten- of gemeenteraadslidmaatschap en een bevredigend privéleven met elkaar te combineren. Het is op zichzelf verklaarbaar, maar voor het functioneren en voor een effectieve parlementaire controle ligt er terdege een zorgpunt. Als het om vertrekken gaat en er is al even aan gerefereerd, vergeet ik nooit meer dat toen ik in 2010 bekendmaakte dat ik niet meer beschikbaar was voor de Tweede Kamerlijst van de VVD, ik drie
600 soorten reacties kreeg: het is jammer, u had het al veel eerder moeten doen of u gaat zeker mooi van het wachtgeld genieten. Dat is ongeveer hoe er tegen politici wordt aangekeken. Ik snap best dat dat beeld bepaald niet uitnodigt om lid van een volksvertegenwoordiging te worden. Vaak heb ik en ik dacht dat de heer Van Liere het zei, vaak heb ik de afgelopen jaren bij het bekijken en beluisteren van debatten in Den Haag gedacht, gelukkig zijn de politieke omgangsvormen in

605 mijn Staten een stuk beter dan in Den Haag. Daar dreigde in de periode 2011 en 2015 een
inbreuk op te komen toen een voormalig Tweede Kamerlid hier zijn entree maakte. Toen heb ik
overigens wel gedacht, het kwaad zal zichzelf straffen en dat is ook precies wat er is gebeurd.
Daar hoefde je weinig aan te doen. Een regelmatig terugkerend onderwerp van gesprek was ook
hier de verhouding tussen oppositie en coalitie. Die waren en zijn soms onnodig scherp, alhoewel
610 ze de laatste jaren wel minder scherp zijn geworden. Soms heeft dat ook te maken met de vraag
van welk parlementair instrument maak je gebruik. De effectiviteit kon soms wel wat beter. Het
florete is meestal doeltreffender dan de botte bijl en gerichte inzet is vaak doeltreffender dan een
algemene aanvliegroute, zoals we bij de recente stemming over de Omgevingsvisie hebben
kunnen zien. Die verhouding tussen oppositie en coalitie is niet iets wat uitsluitend door de
615 coalitiefracties kan worden opgelost. Bruggen bouwen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid
en die collectieve verantwoordelijkheid voor het dienen van het algemeen belang hoort centraal
te staan, ook al verschil je at the end met elkaar van mening. De botte bijl was ook aan de orde
op 8 oktober toen een motie van wantrouwen tegen het hele college werd aangenomen en
eigenlijk volledig uit de lucht kwam vallen. Bij de behandeling van de Zomernota was ik overigens
620 weer een beetje gerustgesteld toen mevrouw Pels het belang van luisteren en het tegengaan van
blokvorming benadrukte. Helemaal gerustgesteld werd ik op 12 november toen een motie van
treurnis over mijn vertrek unaniem werd aanvaard. In ieder geval, de voorzitter van het college
had kennelijk niet echt weg hoeven en overigens viel aan de overwegingen in die motie van
treurnis nog wel iets af te doen. Er zijn en mevrouw Post refereerde daaraan, er zijn in deze
625 Staten natuurlijk ook momenten van grote droefheid geweest. Het overlijden van ons Statenlid
Johan Kardol die een zeer kritische maar constructieve rol vanuit de Staten speelde, en het
Statenlid Portegijs en ruim twee jaar geleden het overlijden van Tjeerd Talsma dat in de Staten
maar zeker ook in ons college diepe sporen heeft getrokken. Er is zojuist door de Statenleden,
mevrouw Post, de heer Yurdakul en de minister heel veel positiefs gezegd. Overigens toen ik in
630 2011 zag dat de heer Den Uyl lid van onze Staten zou worden, toen dacht ik, ik sta nog met zijn
vader op een foto bij een JOVD-congres. Dat zijn van die herinneringen die je op het netvlies
krijgt. Ik dank de Staten en het presidium natuurlijk voor het vertrouwen en voor de
samenwerking. Ik heb uw vergaderingen altijd met heel veel plezier voorgezeten. Ik kwam hier
toen ik van sommige Statenleden te horen kreeg, die Statenvergaderingen duren veel te lang en
635 dat heb ik goed in mijn oren geknoopt, dat moet in ieder geval beter en volgens mij is de
gemiddelde vergaderduur vrij aanzienlijk teruggelopen en daar is af en toe enige harde hand
voor nodig. Dan even, ik kom daar straks als ik iets zeg in de richting van de minister, nog even
op terug, de heer Den Uyl zei, hij weigerde pertinent om als Rijksorgaan. Dat was waar het ging
om burgemeestersbenoemingen zeker het geval. Ik vind dat de commissaris exclusief
640 verantwoording moet afleggen aan de minister en niet aan de Staten en op het moment dat je die
deur een beetje openzet, dan weet ik wel hoe het gaat, dan willen de Staten at the end helemaal
meepraten over de benoeming en dat is niet de bedoeling. Ik herinner mij wel een moment
waarop de Staten redelijk zijn meegenomen in het acteren van het Rijksorgaan en dat was ten
tijde van de provinciefusie, want dat deed ik als Rijksorgaan. Dat leek mij als politiek bestuurlijk
645 proces ook wel zo overzichtelijk en simpel, want dan deed je dat als Rijksorgaan van Noord-
Holland en dan hoefden die drie provinciale besturen niet voortdurend te overleggen. Ik herinner
mij zelfs dat PS een keer een motie aannamen waarin zij als het ging over het takenpakket, de

signalen die het Rijksorgaan in de richting van Den Haag had gegeven, van harte onderschreven. De heer Yurdakul, ik ben geraakt door wat mij zojuist is overhandigd en ik wil de vicevoorzitter van de Staten in het bijzonder bedanken voor wat mij is overhandigd, maar ook toch wel voor de kleine pauzes die soms nodig waren om te zorgen dat de voorzitter niet al te chagrijnig werd. Zeer veel dank. Elisabeth, in de eerste plaats dank voor je fijne en lieve woorden namens het college. Die zaal, echt fantastisch en het goud zal in Groningen een hele eervolle plek krijgen en ik zal altijd aan PS, het college en de medewerkers in Noord-Holland terugdenken. Ook wil ik danken voor de ruimte die ik de afgelopen jaren heb gekregen, want commissarissen krijgen in de provincie niet altijd dezelfde ruimte, het moet die commissarissen ook worden gegund. Ik heb het heel sterk ervaren dat ik inhoudelijk de ruimte kreeg en ook de ruimte kreeg om op een goede manier mijn functie – soms een beetje rakend aan de Rijksrol – kon invullen. Koningsdag in Graft en Amstelveen, vorig jaar de 5 mei-lezing en recent de activiteiten op het terrein van ondermijning. Wij nemen morgenavond in kleine kring afscheid en dan zullen wij ongetwijfeld nog het een en ander tegen elkaar zeggen, maar nu al ben ik jullie zeer dankbaar voor de woorden die zijn gesproken, maar ik heb er wel een kanttekening bij. Die verhuisdozen en dat telefoontje is historisch niet juist en dat moet rechtgezet worden. Ik was namelijk verhuisd op de dag voordat ik het eerste gesprek met de vertrouwenscommissie had. Toen ik dat telefoontje van de toenmalige fractievoorzitter en voorzitter van de vertrouwenscommissie, Cees Loggen kreeg, stond ik midden in een Kamerdebat over de voorstellen voor het Caribische deel van het Koninkrijk, 10-10-10. Het zegt de minister alles, zij wordt dagelijks met de zorgen rond 10-10-10 geconfronteerd. Dat was een heel mooi moment. Wat mij daarvan bijblijft is dat mijn toenmalige en huidige collega Willibrord van Beek, die vergadering voorzat. Dan komen een aantal dingen in een keer weer samen. Ik dacht, dat moet ik even rechtzetten en die verhuisdozen hebben wij later uitgepakt en daar kwamen inderdaad wel een paar tranen bij kijken maar dat hebben wij allemaal rechtgebreid. Kajsja, ontzettend veel dank voor wat je gezegd hebt. Niet veel Statenleden realiseren zich altijd dat een CdK naast zijn provinciale rollen ook nog een Rijksrol heeft op grond van de Provinciewet en van de ambtsinstructie en in die rol is er sprake van een bijzondere relatie tussen de minister en de CdK. In die rol wordt verantwoording afgelegd aan de minister. Ik wil dus ook haar maar ook haar ambtsvoorgangers, de ministers Bijleveld, Donner, Spies en Plasterk danken voor het gestelde vertrouwen zoals ik dat altijd heb ervaren en het overleg met de Kring, heel constructief en nooit afbrekend. Dat brengt mij ten slotte op onze doyen Clemens. Je hebt onze gezamenlijke geschiedenis gememoreerd. Het moment dat ik in de Kamer kwam herinner ik mij heel goed. Ze hadden mij van tevoren verteld, hou je in het begin gedeisd en dat past ook wel bij mijn karakter. Maar na een maand of vijf, zes kwam er iemand naar mij toe en zei, ik hoor nou dat ze jou te stil vinden en ik dacht, dan gaan wij daar nu verandering in brengen. Dat is ongeveer waar jij volgens mij op doelde. Wij hebben elkaar altijd gevolgd en ik heb onze samenwerking in die verschillende rollen altijd als heel goed en vriendschappelijk ervaren en dat geldt ook voor je rol in de Kring, dat heb je jaren en jaren gedaan en dat doe je nog steeds en ik ben ook heel blij dat jij Clemens hier bent om mij toe te spreken. Zeer bedankt. Leden van de Staten, mevrouw de minister, voorzitter, dames en heren, als ik aan het einde van mijn fulltime – want ik ga niet helemaal achter de geraniums zitten – en op mijn werkzame leven terugkijk, komt een aantal dierbaren en mensen waar je sowieso veel aan te danken hebt, op het netvlies. Op de eerste plaats je ouders en hun opvoeding met een moraal van hard werken en het

beste uit jezelf halen en dienstbaarheid tegenover anderen. Dat heb ik van mijn ouders meegekregen. De omgeving waarin ik altijd heb gefunctioneerd. De mensen waar ik veel van heb geleerd, de politieke en ambtelijke omgeving in Groningen, op VROM, BZK, mijn collega's in het kabinet, collega's en medewerkers in de Tweede Kamer, IPO en last but not least, 695 vanzelfsprekend de ambtelijke en politieke omgeving in Noord-Holland. Mijn vroegere commissaris – en het spijt mij dat zijn echtgenote hier niet aanwezig kan zijn – wijlen Henk Vonhoff, heeft mij altijd een lesje in bescheiden meegegeven en dat gold ook voor mijn toenmalige collega's, jij bent het niet, het is je functie. Openbaar bestuurders moeten dat heel scherp op het netvlies houden. En bovenal mijn lieve vrouw, Nicolette, jij was er als het nodig 700 was, jij hield mij vanuit Groningen op orde, wij konden dilemma's met elkaar delen en wij gaan vanaf 1 januari elkaar in Groningen op orde houden, zeer bedankt. Afsluitend, ik wist in 2010 toen ik benoemd werd vanuit mijn gedeputeerdenschap – en ik had aan Henk Vonhoff een uitstekende leermeester gehad maar ook vanuit mijn ministerschap op Binnenlandse Zaken – precies waar ik aan begon en wat er als commissaris van mij werd verwacht. De heer Van Liere 705 stelde net de vraag, waarom Noord-Holland? Omdat ik het inderdaad als een uitdaging zag. Dat was precies de reden waarom ik het interessant vond om in Noord-Holland commissaris te zijn, want er moet wel iets te doen zijn. Het uitsluitend zijn van uithangbord vind ik niet interessant. Ik heb dus ook geen moment spijt gehad dat ik destijds mijn brief heb geschreven en u hebt daar met elkaar de randvoorwaarden voor geschapen. Toen ik op de nazit en er werd al even aan 710 gerefereerd, de Brabantse borrel zeg maar op het laatste IPO-congres in Brussel door de Statenleden werd toegezongen op de melodie van Ramses Shaffy met een tekst gecomponeerd door Marieke van Duijn en Jack van der Hoek was dat voor mij een ontroerend moment. Een lichte variant daarop heb ik gekozen als mijn zwanenzang hier. Laat me, laat me, laat me mijn eigen gang maar gaan. Laat hem, laat hem, hij heeft het altijd zo gedaan. Het ga uw Staten, het 715 provinciaal bestuur en inwoners van Noord-Holland goed. Ik wens u behouden vaart en wij zullen uw koers vanuit het Groningse volgen. Dank u zeer.

8. Sluiting

720 De **VICEVOORZITTER**: Wij zijn aan het einde gekomen van deze bijzondere Statenvergadering. Ik sluit de vergadering om 17.35 uur.

725